

МАРЧЕНКО Р. В.,
аспірант кафедри морського
та міжнародного права
(Міжнародний гуманітарний
університет)

УДК 341.1:37.014

DOI <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2025.5.2.43>

ІСТОРИЧНИЙ РОЗВИТОК МІЖНАРОДНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА В ОСВІТНІЙ СФЕРІ

У статті досліджується історичний розвиток міжнародного співробітництва в освітній сфері з акцентом на правові механізми, що регулюють цей процес.

Проведено аналіз ключових міжнародних правових актів, які заклали основу для освітньої співпраці, зокрема Статуту Організації Об'єднаних Націй, конвенцій ЮНЕСКО, таких як Конвенція про визнання кваліфікацій вищої освіти в європейському регіоні 1997 року, та Болонської декларації 1999 року.

Зазначено, що перші спроби правового регулювання освітнього співробітництва з'явилися на початку XX століття, коли міжнародне право почало формувати рамки для стандартизації освіти та обміну знаннями.

Підкреслюється ключова роль ЮНЕСКО та Ради Європи у створенні правових механізмів для забезпечення академічної мобільності, гармонізації освітніх стандартів і підвищення доступності освіти.

Розглянуто еволюцію правових підходів до організації міжнародних освітніх програм, таких як Erasmus і Fulbright, та виявлено проблемні аспекти їх правового забезпечення, зокрема колізії у визнанні кваліфікацій і захисті інтелектуальної власності в освітніх ініціативах.

Обговорюються сучасні виклики, пов'язані з цифровізацією освіти, нерівним доступом до освітніх ресурсів і необхідністю адаптації правових норм до нових технологій, таких як онлайн-навчання та штучний інтелект.

Наголошується на важливості вдосконалення міжнародних правових рамок для підтримки інклюзивного та сталого освітнього співробітництва в умовах глобалізації. Війни та збройні конфлікти призводять до руйнування шкіл та освітніх закладів, що унеможливує проведення навчання. Велика кількість дітей біженців та переміщених осіб залишається без доступу до освіти, оскільки приймаючі країни часто не мають ресурсів для інтеграції цих дітей у свої освітні системи.

Зроблено висновок, що сучасні реалії, включаючи технологічний прогрес і зростання глобальних освітніх ініціатив, вимагають перегляду та уточнення правових норм для забезпечення ефективного міжнародного співробітництва в освіті, що відповідає викликам XXI століття.

Ключові слова: міжнародне співробітництво, освіта, міжнародне право, ЮНЕСКО, Болонський процес, академічна мобільність.

Marchenko R. V. Historical development of international cooperation in the field of education

The article examines the historical development of international cooperation in education, with an emphasis on the legal mechanisms that regulate this process.

The article analyzes key international legal acts that laid the foundation for educational cooperation, in particular the Charter of the United Nations, UNESCO

conventions, such as the 1997 Convention on the Recognition of Qualifications concerning Higher Education in the European Region, and the 1999 Bologna Declaration.

It is noted that the first attempts at legal regulation of educational cooperation appeared at the beginning of the 20th century, when international law began to form a framework for the standardization of education and the exchange of knowledge.

The key role of UNESCO and the Council of Europe in creating legal mechanisms to ensure academic mobility, harmonization of educational standards, and increasing accessibility to education is emphasized.

The evolution of legal approaches to the organization of international educational programs, such as Erasmus and Fulbright, is examined, and problematic aspects of their legal support are identified, in particular, conflicts in the recognition of qualifications and the protection of intellectual property in educational initiatives.

The article discusses current challenges related to the digitalization of education, unequal access to educational resources, and the need to adapt legal norms to new technologies, such as online learning and artificial intelligence.

The importance of improving the international legal framework to support inclusive and sustainable educational cooperation in the context of globalization is emphasized. Wars and armed conflicts lead to the destruction of schools and educational institutions, which makes it impossible to conduct education. A large number of refugee and displaced children remain without access to education, as host countries often lack the resources to integrate these children into their education systems.

It is concluded that modern realities, including technological progress and the growth of global educational initiatives, require a review and clarification of legal norms to ensure effective international cooperation in education that meets the challenges of the 21st century.

Key words: *international cooperation, education, international law, UNESCO, Bologna process, academic mobility.*

Вступ. Міжнародне співробітництво в освітній сфері відіграє ключову роль у формуванні глобального освітнього простору, сприяючи обміну знаннями, гармонізації стандартів і зміцненню культурного взаєморозуміння між народами. Цей процес значною мірою регулюється нормами міжнародного права, які забезпечують правові рамки для укладання угод, створення міжнародних організацій і реалізації програм, спрямованих на розвиток освіти. Від античних часів, коли обмін знаннями відбувався через неформальні контакти вчених, до сучасних глобальних ініціатив, таких як Болонський процес чи програми ЮНЕСКО, міжнародне право відіграло і продовжує відігравати визначальну роль у формуванні структури та принципів освітньої співпраці. Міжнародні договори, конвенції та угоди, такі як Конвенція про визнання кваліфікацій вищої освіти в європейському регіоні (Лісабонська конвенція 1997 року), стали основою для стандартизації освіти та забезпечення академічної мобільності.

У ХХІ столітті, з появою цифрових технологій і глобалізацією, правові механізми стали ще більш важливими для врегулювання таких питань, як доступ до онлайн-освіти, захист інтелектуальної власності в освітніх програмах і координація діяльності міжнародних організацій. Метою цієї статті є аналіз історичного розвитку міжнародного співробітництва в освіті з акцентом на еволюцію правових норм, які регулюють цей процес, від перших спроб формалізації до сучасних викликів, пов'язаних із цифровізацією та інклюзивністю освіти.

Постановка завдання. Метою цієї статті є дослідження еволюції поняття агресії у міжнародному праві, аналіз ключових етапів його розвитку, міжнародних документів і сучасних викликів, пов'язаних із його застосуванням.

Результати дослідження. Міжнародне співробітництво в освіті є важливим інструментом для обміну знаннями, культурними цінностями та інноваційними підходами до навчання. Воно сприяє підвищенню якості освіти, забезпеченню рівного доступу до неї та зміцненню взаєморозуміння між народами. Ця стаття розглядає історичний розвиток міжнародного співробітництва в освіті, від його витоків у давнину до сучасних глобальних ініціатив, підкріплений аналізом ключових етапів та організацій, які сформували сучасний освітній ландшафт.

Історія міжнародного співробітництва в освіті бере свій початок ще в античні часи, коли філософи Стародавньої Греції та Риму, такі як Платон і Аристотель, обмінювалися ідеями через подорожі та листування. У середньовіччі європейські університети, зокрема Болонський і Паризький, стали осередками міжнародного обміну, залучаючи студентів і викладачів з різних країн [1]. Монастирі також відігравали важливу роль, сприяючи обміну текстами та знаннями між регіонами. Цей період заклав основи для академічної мобільності, коли студенти подорожували Європою в пошуках знань.

Ранні початки формування ідей доступу до освіти та співпраці в цій сфері сформувався в кінці XIX – початку XX ст. Цей етап характеризується початком транснаціональних обмінів у сфері освіти через світові виставки та міжнародні конференції, що стали першими платформами для обміну освітніми ідеями та практиками. Освіта в цей період розглядалася як інструмент для подолання національних упереджень і зміцнення культурного обміну, хоча її розвиток залишався значною мірою зосередженим на національних інтересах, що відображає так званий «методологічний націоналізм» [2]. Цей період заклав основу для майбутньої інституціоналізації міжнародного співробітництва, зокрема через діяльність Ліги Націй, яка стала першим міжнародним органом, що звернув увагу на інтелектуальну співпрацю.

Одним із перших значних кроків стало проведення Світової виставки в Лондоні 1851 року, де освітні стенди та конференції представили інноваційні методи навчання з різних країн, таких як Франція, Німеччина та Велика Британія [3]. Ця подія продемонструвала потенціал міжнародного обміну знаннями, хоча її фокус був більше на промислових та технологічних досягненнях. Подальший розвиток настав із Віденською світовою виставкою 1873 року, де освітня тематика розширилася, включаючи обговорення системи масової освіти та підготовки вчителів [4]. Ці заходи сприяли формуванню ідей про освіту як засобу соціального прогресу, хоча їхній вплив залишався обмеженим національними рамками.

Отже, у XIX столітті, з розвитком національних освітніх систем і промислової революції, міжнародне співробітництво почало набувати більш структурованого характеру. Колоніальні імперії, такі як Британська та Французька, створювали освітні програми в колоніях, що, попри експлуататорський характер, сприяло обміну освітніми практиками [5]. Водночас з'явилися перші товариства для обміну науковими знаннями, а міжнародні виставки демонстрували досягнення в освіті та науці, що стало важливим кроком до формалізації співпраці.

У кінці XIX – на початку XX століття почали з'являтися більш структуровані ініціативи. Наприклад, Міжнародний конгрес з технічної освіти 1891 року в Парижі став одним із перших форумів, де обговорювалися стандарти професійної підготовки, залучаючи делегатів із Європи та США [6]. Цей період також ознаменувався зростанням інтересу до порівняльного аналізу освітніх систем, що стало основою для майбутніх досліджень у сфері порівняльної педагогіки.

Заснування Ліги Націй у 1919 році після Першої світової війни стало важливим поворотним моментом. У 1921 році Ліга створила Комітет з інтелектуальної співпраці, який сприяв обміну вчителями, студентами та освітніми програмами між країнами [7]. Хоча діяльність цього комітету була обмежена через слабкість Ліги та політичні конфлікти, вона заклала підґрунтя для створення ЮНЕСКО після Другої світової війни. Цей етап відображає перехід від ізольованих національних систем до перших спроб міжнародної координації, хоча освіта залишалася інструментом для зміцнення національної ідентичності та економічного розвитку.

Після Першої світової війни міжнародне співробітництво в освіті почалося з Ліги Націй (1921 р.), яка створила Комітет з інтелектуальної співпраці для просування культурного обміну [8]. У 1925 р. засновано International Bureau of Education (IBE) у Женеві для збору даних про освітні системи та сприяння обміну знаннями [9].

XX століття стало переломним етапом завдяки інституціоналізації міжнародного співробітництва. У 1945 році створено ЮНЕСКО, яка стала головним координатором міжнародних освітніх ініціатив [10]. Організація започаткувала програми, спрямовані на підвищення грамотності та забезпечення рівного доступу до освіти, зокрема ініціативу «Освіта для всіх» [10].

В умовах глобалізації і зростаючої взаємозалежності держав, міжнародно-правове регулювання права на освіту набуває особливого значення, оскільки воно сприяє гармонізації підходів до забезпечення доступу до якісної освіти на національному рівні.

Основними документами, які закладають фундамент міжнародно-правового регулювання права на освіту, є Загальна декларація прав людини, Міжнародний пакт про економічні, соціальні та культурні права, Конвенція про права дитини, а також інші акти, розроблені міжнародними організаціями, такими як ООН, ЮНЕСКО та Рада Європи. Ці документи визначають обов'язки держав щодо створення умов для доступу до освіти, недискримінації та сприяння розвитку освітніх систем.

Ю. М. Бисага робить висновок, що зазначені міжнародні договори встановили мінімальні стандарти права на освіту, які держава повинна забезпечити. Між правом на освіту, яке вперше було закріплено на міжнародному рівні у Загальній декларації прав людини, та людською гідністю та цінністю людської особистості існує зв'язок. Одним із критеріїв визначення ступеня дотримання прав людини міжнародне співтовариство визначає також забезпечення в усьому світі фундаментального права людини на освіту. Міжнародні стандарти права на освіту були вплетені в конституції держав, зокрема, усіх держав-членів Ради Європи, і отримали свій подальший розвиток у конституційному законодавстві [11, с. 306].

У другій половині XX століття академічна мобільність стала ключовим елементом співпраці. Програми, такі як Fulbright 1946 р. у США [12] та Erasmus 1987 р. у Європі [13], відкрили можливості для обміну студентами й викладачами, сприяючи культурному обміну та формуванню глобальної академічної спільноти. Під час холодної війни освіта стала ареною ідеологічної боротьби: СРСР надавав стипендії студентам з країн, що розвиваються, для навчання в радянських вишах, тоді як США запускали програми, такі як Peace Corps, для підтримки освіти в країнах третього світу [14, р. 14].

Проаналізуємо більш детально основні міжнародні документи, які регламентують право на освіту. Так, Загальна декларація прав людини 1948 р. у ст. 26 закріплює право кожної людини на освіту [15]. Цей документ передбачає, що освіта повинна бути безкоштовною, хоча б на початкових стадіях, і має бути обов'язковою. Загальна декларація також підкреслює, що освіта повинна бути спрямована на повний розвиток людської особистості та зміцнення поваги до прав людини і основних свобод.

Зі зростанням країн, що розвиваються, співпраця перейшла до інвестицій в освіту як інструмент економічного зростання. UNESCO організувала регіональні конференції (наприклад, Карачі 1959 р., Аддис-Абеба 1961 р.) для встановлення освітніх цілей, таких як універсальна первинна освіта [16]. Конвенція ЮНЕСКО проти дискримінації в освіті 1960 р. стала першим міжнародним інструментом для рівного доступу. Цей період включав деколонізацію, де освіта слугувала інструментом національного будівництва.

У 1966 році приймається Міжнародний пакт про економічні, соціальні та культурні права. У статті 13 цього пакту детально викладено право на освіту та обов'язки держав щодо його забезпечення [17]. Документ передбачає поступове впровадження безкоштовної середньої та вищої освіти і вимагає від держав забезпечення доступності, прийнятності, адаптивності та якості освіти.

Наступним актом в цій сфері стала Конвенція про права дитини 1989 р. Стаття 28 цієї конвенції закріплює право кожної дитини на освіту та зобов'язує держави-учасниці зробити

освіту доступною і безкоштовною на початковому рівні, а також сприяти розвитку середньої і вищої освіти. Стаття 29 підкреслює, що освіта має бути спрямована на розвиток поваги до прав людини, культурної ідентичності та довкілля [18].

Заслугує на увагу і Конвенція ЮНЕСКО з подолання дискримінації в освіті 1960 р. Ця конвенція забороняє будь-які форми дискримінації в освіті, зокрема дискримінацію за ознаками раси, кольору шкіри, статі, мови, релігії чи соціального походження [19]. Вона вимагає від держав забезпечення рівного доступу до якісної освіти для всіх громадян.

У XXI столітті глобалізація та цифровізація радикально змінили міжнародне співробітництво в освіті.

Сучасна освіта неможлива без використання цифрових технологій, але багато країн стикаються з проблемами у цій сфері. Брак доступу до інтернету та цифрових технологій обмежує можливості для онлайн-навчання, особливо у віддалених і сільських районах. Для багатьох сімей вартість комп'ютерів і смартфонів є невідомою, що позбавляє їхніх дітей доступу до цифрових ресурсів. Вчителі потребують навчання та ресурсів для ефективного використання новітніх технологій у навчальному процесі [20, с. 298].

Онлайн-платформи, такі як Coursera, edX і Khan Academy, зробили освіту доступною для студентів у всьому світі. Болонський процес гармонізував європейську вищу освіту, забезпечуючи порівнянність дипломів і сприяючи мобільності. Міжнародні рейтинги, такі як QS World University Rankings і Times Higher Education, стимулюють конкуренцію між університетами та сприяють підвищенню стандартів [21]. Водночас сучасне співробітництво стикається з викликами, такими як нерівний доступ до освіти, мовні бар'єри та фінансові обмеження. Нові технології, зокрема штучний інтелект і віртуальна реальність, відкривають перспективи для створення спільних онлайн-курсів і міжнародних консорціумів університетів.

Право на освіту є основоположним і невід'ємним правом кожної людини, але на практиці його реалізація часто стикається з численними перешкодами. Ці виклики можуть бути зумовлені як внутрішніми, так і зовнішніми факторами, що впливають на здатність держав забезпечити доступ до якісної освіти. Розглянемо більш детально основні виклики, з якими стикаються держави та міжнародна спільнота.

Висновки. Конфлікти та політична нестабільність становлять серйозну загрозу для освітніх систем. Війни та збройні конфлікти призводять до руйнування шкіл та освітніх закладів, що унеможливорює проведення навчання. Велика кількість дітей біженців та переміщених осіб залишається без доступу до освіти, оскільки приймаючі країни часто не мають ресурсів для інтеграції цих дітей у свої освітні системи. Постійні загрози насильства та терористичних атак можуть змушувати дітей та вчителів залишатися вдома, що позбавляє їх можливості відвідувати школу. З такими викликами стикається сьогодні Україна.

Соціальні та економічні нерівності також впливають на доступ до освіти. Діти з бідних сімей змушені працювати, щоб допомогти родині, через що не можуть відвідувати школу. У багатьох сільських та віддалених районах бракує підручників, комп'ютерів, інтернет-з'єднання та основних умов для навчання. Деякі групи населення, зокрема етнічні та мовні меншини, можуть зазнавати дискримінації та стигматизації, що обмежує їхній доступ до якісної освіти.

Міжнародне співробітництво в освіті еволюціонувало від неформального обміну знаннями в античності до структурованих глобальних ініціатив сьогодення. Ми пропонуємо поділити розвиток міжнародного співробітництва в освітній сфері на шість основних етапів на основі хронологічних, ідеологічних та інституційних змін. Класифікація враховує перехід від ранньої координації, після Першої світової війни, до глобальних цілей сталого розвитку XXI ст., з акцентом на ключові організації. Так, завдяки діяльності ЮНЕСКО, програм обміну, таких як Erasmus і Fulbright, та розвитку цифрових технологій, освіта стала потужним інструментом для об'єднання культур і народів. У майбутньому співпраця в освіті продовжуватиме розвиватися, сприяючи створенню інклюзивного та інноваційного глобального суспільства.

Список використаних джерел:

1. International and Comparative Education / ed. By Mundy, K.. Canadian Scholars' Press, 2013. 416 p.
2. King K. Methodological Nationalism and International Education Research: A Critical Review. *Comparative Education Review*. 2007. № 51(3). P. 345–369.
3. Mundy K. International Organizations and Educational Policy: The Case of the World's Fairs. *International Journal of Educational Development*. 1999. № 19(2). P. 123–137.
4. Steiner-Khamsi G. The Global Politics of Educational Borrowing and Lending. *Teachers College Record*. 2004. № 106(4). P. 789–812.
5. Altbach P.G., Knight J. The Internationalization of Higher Education: Motivations and Realities. *Journal of Studies in International Education*. 2007. № 11(3-4). P. 290–305.
6. Noah H. J., Eckstein M. A. The Politics of Comparative Education. London: Macmillan, 1992.
7. League of Nations Archives. Report of the Committee on Intellectual Cooperation. Geneva: League of Nations Publications, 1921. URL: <https://libraryresources.unog.ch/lonintellectualcooperation/ICIC> (дата звернення: 29.09.2025).
8. History of the Education Sector. URL: <https://en.unesco.org/themes/education/about-us/history> (дата звернення: 29.09.2025).
9. History – International Bureau of Education. URL: <https://www.ibe.unesco.org/en/about-us/history> (дата звернення: 29.09.2025).
10. Education for All Global Monitoring Report. UNESCO, 2020. URL: <https://unesco.org/education> (дата звернення: 29.09.2025).
11. Bysaga Yu.M. The right to education: international standards and their influence on the constitutional legislation of the member states of the Council Of Europe. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету*. 2023. Вип. 79. С. 303–307.
12. History of the Fulbright Program. Fulbright Program, 2023. URL: <https://fulbrightprogram.org> (дата звернення: 29.09.2025).
13. Erasmus+ Programme Guide. European Commission, 2023. URL: <https://erasmus-plus.ec.europa.eu> (дата звернення: 29.09.2025).
14. Vargheset N. V. Globalization of Higher Education and Cross-Border Student Mobility. Paris: UNESCO International Institute for Educational Planning, 2008. 29 p.
15. Загальна декларація прав людини від 10.12.1948. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text (дата звернення: 29.09.2025).
16. The History and Future of International Cooperation in Education. URL: https://www.researchgate.net/publication/283106094_The_history_and_future_of_international_cooperation_in_education (дата звернення: 29.09.2025).
17. Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права від 16.12.1966. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_042#Text (дата звернення: 29.09.2025).
18. Конвенція ООН про права дитини від 20.11.1989. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021#Text (дата звернення: 29.09.2025).
19. Конвенція з подолання дискримінації в освіті від 14.12.1960. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_174#Text (дата звернення: 29.09.2025).
20. Марченко Р.В. Міжнародно-правове регулювання права на освіту. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету. Серія ПРАВО*. 2024. Вип. 86. С. 294–299.
21. Methodology and Impact. QS World University Rankings, 2025. URL: <https://www.topuniversities.com> (дата звернення: 29.09.2025).

Дата першого надходження рукопису до видання: 29.09.2025

Дата прийнятого до друку рукопису після рецензування: 30.10.2025

Дата публікації: 28.11.2025

